

Het “oorlogsdagboek 1914-1918” van Cyriel Verschaeve

DANIEL VANACKER

“Wij leefden in de volste rust en in grote weelde.” Met deze bekende zin begint het *Oorlogsdagboek 1914-1918* van Cyriel Verschaeve dat opgenomen werd in het laatste deel (1961) van de tweede editie van het *Verzameld Werk*. Dit boek wordt geciteerd in nagenoeg alle publikaties die de geschiedenis van de Vlaamse Beweging aan het IJzerfront behandelen. Tot nog toe ging niemand na hoe dit dagboek ontstond en hoe het uitgegeven werd. De antwoorden op deze vragen zijn nochtans niet zonder belang voor al wie uit deze teksten wil citeren.

In de schietgrachten

Begin 1915 verscheen in De Panne het eerste nummer van *De Belgische Standaard*. De oprichting van deze krant was het werk van de jonge kapucijn Gustaaf Peeters uit Roeselare, alias pater Ildefons. Toen de oorlog uitbrak, verving hij net een zieke kapelaan in Houtem (Ieper). In oktober ging hij voor de oprukkende Duitsers op de vlucht. Begin december vestigde hij zich bij zijn gevluchte familie in de villa *Ma Coquille* in De Panne. Toen hij geen nieuwe geestelijke bediening vond, vatte hij het plan op een goedkope, katholieke krant voor de Vlaamse soldaten uit te geven. Voor zijn project moest de onbekende en onervaren pater medewerkers vinden. Frans Daels, die vóór de oorlog in Gent werkzaam was als gynacoloog en assistent aan de universiteit en bij het uitbreken van de oorlog legerarts werd, zegde onmiddellijk toe en suggereerde *De Standaard* als titel te gebruiken. Omdat dit niet correct leek tegenover het dagblad *De Standaard* dat net vóór de oorlog opgericht maar nog niet verschenen was, werd het uiteindelijk *De Belgische Standaard*. Pater Ildefons ging ook de medewerking vragen van juffrouw Marie-Elisabeth Belpaire, een bekende vlaamsgezinde mecenas uit Antwerpen. In oktober 1914 was ze uit haar stad gevlucht en uiteindelijk in De Panne beland. Daar zou ze samen met haar vriendin, de schrijfster Louisa Duykers, de rest van de oorlog doorbrengen. Hun villaatje *Swiss Cottage* werd een ontmoetingscentrum voor de intellectuelen en artiesten aan het front, zowel Vlamingen als Walen. Na enig aarzelen (*“Het was de moeite niet waard. Wij zouden voorzeker spoedig naar huis*

kunnen gaan”) liet ze zich toch overtuigen. Bovendien introduceerde ze de pater bij andere kandidaat-medewerkers, zoals Cyriel Verschaeve, die sinds eind 1911 onderpastoor in het landelijke Alveringem was en bekendheid verworven had met zijn esthetische opstellen in *Jong Dietschland*, zijn toneelstukken en zijn feestredes op studentenvergaderingen.¹

Verschaeve wilde eerst weigeren. Hij had het erg druk op zijn parochie zodat hij geen regelmatige medewerking kon beloven: “*Er heerst hier een felle tyfus; dagelijks valt er naar de zieken te lopen, berechtingen te doen (alleen gisterennamiddag drie waarvan twee op 3/4 uur afstand).*” Bovendien vreesde hij dat de lezers niet op zijn beschouwingen zaten te wachten: “*Naar nieuws snakt men. Wat er zou moeten zijn, ware dus een welingelicht dagblad.*” Tenslotte meende hij dat alle Vlamingen beter in één dagblad zouden samenwerken – in De Panne was de onderwijzer J. Baeckelandt net *Ons Vaderland* beginnen drukken – al gaf hij toe dat hij de toestand vanuit Alveringem moeilijk kon beoordelen.²

In het eerste nummer van *De Belgische Standaard* beloofde de redactie dat het blad vaderlandslievend, Vlaams en katholiek zou zijn. Vaderlandslievend moest elk nieuw blad zijn, meende de redactie. “*We willen volharden, spijs tranen en bloed, totdat de eindzegepraal ons werk bekroont. We willen zuivere ‘Belgen’ blijven.*” Maar hoe spaarzaam werd, in deze moeilijke dagen, “*aan ons volk verstandelijk brood gebroken in eigen Vlaamse taal.*” De duizenden vluchtelingen en de honderden soldaten vonden nergens Vlaamse lectuur om hun geest te voeden. “*Ze krijgen zo zelden een vriendelijk Vlaams woord dat van boven neerdaalt in hun boezem, als een dauw die ziel en lichaam komt verkwikken.*” De paragraaf over het katholiek programma werd door de censuur geschrapt, wellicht omwille van de godsvrede die onder de politieke partijen afgekondigd was.³

Toen Verschaeve het eerste nummer zag, besloot hij toch mee te werken. Hij dacht aan een eigen rubriek met de titel *Oorlogsindrukken*, die min of meer regelmatig zou verschijnen. De kapelaan zette zich meteen aan het werk. In zijn eerste

1. Pater HILDEBRAND, *De Belgische Standaard*, Antwerpen, 1957, pp. 18-29; M.E. BELPAIRE, *Gestalten in 't verleden*, Brugge, 1947, pp. 153-157.

2. AMVC B 417/B, Archief M.E. Belpaire, C. Verschaeve aan E.P. Ildefons en M.E. Belpaire, s.d. (10 januari 1915). Ook elders hadden de priesters veel werk door deze epidemie. “*De tyfus woekert ten volle*”, noteerde de kapelaan van Dikkebus in zijn dagboek, “*Zeer vele zieken en reeds verscheidene gestorven. Ook alle dagen begravingen*”. Pas begin april was de ziekte bedwongen. A. VAN WALLEGHEM, *De oorlog te Dickebusch en omstreken (1914-1918)*, Brugge, 1964, pp. 71 en 100. De waterputten in de IJzerstreek waren vóór de oorlog al slecht, zo leert een medisch rapport; de tyfusepidemie werd vooral veroorzaakt door de overbevolking tijdens de IJzerslag; bovendien gebruikten de plaatselijke brouwers slecht water om aan de gestegen vraag naar bier te kunnen voldoen: *Vrij België*, 3 maart 1916.

3. *De Belgische Standaard*, 10 januari 1915.

bijdrage, *In de schietgrachten*⁴ legde hij uit hoe hij zijn medewerking aan de krant opvatte. Zijn uitgangspunt was duidelijk polemisch. Met zijn artikels wilde hij aan de Vlaamse soldaten, en vooral aan de intellectuelen onder hen, een Vlaamsgezinde stem laten horen. In het laatste vrije hoekje van België was er immers nog nauwelijks sprake van Vlaanderen, klaagde hij. Ook in het leger, dat nochtans overwegend uit Vlamingen bestond, werd er geen Vlaams gesproken. Het was dan ook hoog tijd dat de Vlamingen die nog konden spreken, hun stem verhieven. Die stemmen moesten spreken over de stille heldendaden van de Vlaamse soldaten. Het leven in de loopgraven was zwaar, want het was eentonig en naamloos werk, maar daarin verschilde het niet van de Vlaamse strijd vóór de oorlog. Het leven van de soldaten was “zonder glorie maar schoon” en hun lijden zou in elk geval resultaat opleveren. “*In de schietgrachten liggen Vlaanderens zonen gelijk zaden in de grond, die stervende daar beneden, al de velden van ‘t land zullen bedekken met de gouden glorie van de oogst*”, voorspelde de auteur. Deze verwachting sloot aan bij de christelijke gedachte dat lijden altijd vrucht draagt, of zoals een oude kerkelijke wijsheid het formuleert: “*Sanguis martyrum semen Christianorum.*”⁵

Verschaeve zou niet schrijven over het laatste oorlogsnieuws, maar schetsen hoe hijzelf de eerste maanden van de oorlog beleefd had en hoe belangrijk de inzet van de Vlaamse soldaten was. Zijn secretaris, de jonge student Maurits Geerardyn uit Noordschote, omschreef het opzet iets ruimer: Verschaeve zou “*de bijzonderste feiten van de oorlogsgeschiedenis, gekritikeerd en opgeluisterd met passend prachtige filosofering, opvolgentlijk aanhalen.*”⁶

Verschaeve stuurde zijn eerste proza aan juffrouw Belpaire met de boodschap: “*Ik zal dus rischieren⁷ mee te werken. Knipt de censuur te veel, dan staak ik natuurlijk.*” Hij was toen bijna klaar met de tweede aflevering, die inderdaad problemen met de censuur kon opleveren. Met *Duitsland doet ons de oorlog aan*, gedateerd op 5 augustus 1914⁸, voerde Verschaeve immers onmiddellijk zijn Vlaamse voorneemens uit. Zijn opstel over de verhouding tussen Vlaanderen en Duitsland was duidelijk bedoeld als repliek op de francofonen die de Vlamingen na de Duitse

4. AMVC V 486/D, Tekst in archief M. Geerardyn.

5. We vinden hier al de kerngedachte van Verschaeves beroemde versregel van eind 1916: “*Hier liggen hun lijken als zaden in ‘t zand; Hoop op de oogst, o Vlaanderen*”. Verschaeve citeerde zelf de uitdrukking: “*Semen*” in een brief aan M. Geerardyn op 14 november 1918. AMVC, archief M. Geerardyn. Deze uitspraak lanceerde de Antwerpse kanunnik Laurens Beyerlinck (1578-1627) in zijn *Magnum Theatrum Vitae Humanorum*, s.l., 1631.

6. AMVC, Archief M.E. Belpaire, C. Verschaeve aan E.P. Ildefons en M.E. Belpaire, s.d. (10 januari 1915).

7. “*Rischieren*”: Westvlaamse uitspraak van “*riskeren*”.

8. Deze tekst verscheen als eerste hoofdstuk van het *Oorlogsdagboek* in het *Verzameld werk* van C. VERSCHAEVE, dl. 8, Brugge, 1961, pp. 3-5.

inval, nog meer dan vroeger, van Duitsgezindheid en pangermanisme beschuldigen. Deze discussie werd vooral rond de jaarwisseling erg levendig.⁹

In zijn bijdrage gaf Verschaeve toe dat de flaminganten ontgoocheld waren over de Duitse inval, waardoor ze een bondgenoot in hun strijd voor de ontwikkeling van het Vlaamse volk en tegen de verfransing van de Vlaamse elite verloren hadden. Die bondgenoot had Vlaanderen nodig omdat zijn eigen cultuur nog onvoldoende ontwikkeld was. Om de onbegrijpelijke houding van het stamverwante Duitsland te verklaren maakte hij een onderscheid tussen het Duitsland van vóór 1870 en dat van erna. Het werd meteen een tegenstelling tussen volk en staat. Het oude Duitsland was het volk dat in 1813 tegen de Franse overheersing in opstand gekomen was. Het nieuwe Duitsland was het keizerrijk dat in Versailles uitgeroepen was na de Franse nederlaag van 1870.¹⁰ Hoewel de Vlamingen volgens Verschaeve liever tegen Frankrijk gevochten hadden, moesten ze zich tegen de Duitsers verzetten om hun aangevallen staat België te verdedigen. In de zestiende eeuw en in 1830 waren ze ook al tegen hun eigen belangen in ten strijde getrokken. Dit kon nu twee voordelen opleveren. Vooreerst werd zo duidelijk dat de Vlaamse Beweging niet Duitsgezind was. Bovendien kreeg het Vlaamse volk daarmee recht op een beloning vanwege de Belgische staat. Wat dat moest zijn, schreef Verschaeve niet, maar in zijn visie kon het alleen gaan om de volwaardige erkenning van het

9. AMVC B 417/B, Archief M.E. Belpaire, C. Verschaeve aan M.E. Belpaire s.d. (postdatum 11 januari 1915). Volgens M. Geerardyn weerlegde Verschaeve in dit artikel “zo kernvol verwijtend de misopgevatte beschuldiging der Franse dagbladen, bijzonderlijk de ‘Métropole’ in zijn artikels over het pangermanisme der flaminganten en o.m. Rodenbach met zijn zucht ‘O le beau pays d’Allemagne’.” AMVC B 417/B, Archief M.E. Belpaire, M. Geerardyn aan M. E. Belpaire, 22 januari 1915. *La Métropole* publiceerde eind augustus 1914 een reeks over “*Le pangermanisme, les égarés*”, waarin de Vlaamse Beweging onder de schuldigen vernoemd werd; in november viel de krant uit tegen twee bekende Antwerpse flaminganten: L. WILS, *Flamenpolitiek en aktivisme*, Leuven, 1974, pp. 41 en 49. Hetzelfde thema vindt men eind 1914 in een brief van de scheutist Paul Impe, een oud-leerling van Verschaeve, aan zijn broer Joris: de lectuur van *Le XXe Siècle* had hem geleerd dat de Fransgezinden van de Duitse inval gebruik wilden maken om met de Vlaamse Beweging af te rekenen; daarom lanceerden ze het verwijt: “*les flamands sont des pangermanistes, donc ennemis de la Belgique*”, 28 december 1914, geciteerd in R. VANLANDSCHOOT, *De dagboekantekening van Cyriel Verschaeve op 8 december 1914 als prefiguratie van de eisen van de Frontbeweging 1917-1918*, in: R. DE SCHRUYVER (red.), *De Vlaamse Beweging tijdens de Eerste Wereldoorlog*, Leuven, 1974, p. 160. De Antwerpse priester Floris Prims bestreed dit verwijt begin 1915 in het vluchtelingenblad *De Stem uit België*, 8 januari 1915: “*Onze Vlaamse Beweging is een stambeweging en mogen we nu nader verwant zijn met de Duitsers dan met de Fransen [...], wij zijn en willen blijven Vlamingen en geen Duitsers*”.

10. In 1870 slaagde de Pruisische kanselier Otto von Bismarck erin de Noordduitse Bond met de Zuidduitse staten te verenigen en de koning van Pruisen als keizer van Duitsland en gemeenschappelijk staatshoofd te laten erkennen.

Vlaamse volk.¹¹ Zo kwam de kapelaan tot de paradoxale conclusie dat de Duitse inval voor Vlaanderen uiteindelijk een goede zaak was.

Verschaeves inkt was nog niet droog toen in *De Belgische Standaard* een artikel verscheen dat onder de titel *Ons standpunt* hetzelfde onderwerp aansneed. Ook voor de redactie betekende de Duitse inval een grote desillusie: “Wij waren als aan de grond genageld toen wij Duitsland zijn gegeven woord zagen verkrachten. Wij waren verontwaardigd als wij ‘t bloed van onze jongens zagen vloeien onder ‘t zwaard en de kogels van Germaanse stamgenoten.” Maar de auteur zag een andere verklaring dan Verschaeve: “Een heidense wijsbegeerte en een uitmatige overmoed hadden hun geest misvormd en meteen hun hart versteend.” De krant weigerde het onderscheid te maken tussen staat en volk. Omdat niemand in Duitsland tegen de inval geprotesteerde had, achtte men “het Duitse volk als natie plichtig aan die barbaarsheid.” Ook haar Vlaams perspectief verschilde grondig van Verschaeves standpunt. Samen met de Walen, de Engelsen en de Fransen zouden de Vlamingen “het Duitse monster” verdrijven, betoogde de krant. Daarna zou er “weer een vrij België bestaan, met vrije Vlamingen”, die hun eigen Vlaams-christelijke overtuiging en kunst én hun eigen wetenschap zouden uitbouwen. De redactie zag de oorlog dus slechts als een onderbreking van de Vlaamse opgang, die op deze ontwikkeling geen invloed zou hebben.¹²

Tijdens zijn eerste werkweek pende Verschaeve nog twee andere afleveringen neer, *Wetenschappelijke oorlog en Pius X ruste in vrede*.¹³ Nog vóór hij deze teksten kon bezorgen, kreeg hij van juffrouw Belpaire bericht dat zijn bijdragen niet konden verschijnen. Volgens de informatie van Geerardyn waren ze “te echt waar, anti-Duits weliswaar, doch niet schreeuwend anti-Duits genoeg” en de auteur moest “er zaken uitlaten, ‘t zelfde zeggen doch in andere bewoordingen.” In *De Belgische Standaard* maakte Belpaire haar mening nog duidelijker. Ze betuigde haar instemming met *Ons standpunt* en voegde eraan toe dat ze nooit met de Duitse “Kultur” ingenomen geweest was, dat deze enkel “uitloopt op en voortvloeit uit een heidense beschaving” en dat ze niets voor de Duitse opvoedingsmethodes voelde.¹⁴ Verschaeve zegde onmiddellijk zijn medewerking op. “Mijn overtuiging was dat

11. Verschaeve stond niet alleen met deze verwachting. *De Stem uit België* schreef op 29 januari 1915: “De broederlijke eenheid die eens heerste in de loopgrachten, zal heersen, na de oorlog, in het publieke leven. België zal niet dulden dat de grote helft van zijn kinderen niet bekomen hetgeen zij zo dringend en zo lang reeds vragen.”

12. V.V.C.B., *Ons Standpunt*, in: *De Belgische Standaard*, 14 januari 1915.

13. C. VERSCHAEVE, *Verzameld Werk*, dl. 8, Brugge, 1961, pp. 6-12.

14. AMVC G 218/B, Archief M. Geerardyn, Herinneringen M. Geerardyn, typoscript blz. 10; Archief D. Demoen, Oostende, M. Geerardyn aan H. Demoen, s.d. (oktober 1915); M.E. BELPAIRE, Duitse dankbaarheid en Duitse cultuur, gedateerd 18 januari 1915, in: *De Belgische Standaard*, 24 januari 1915.

deze gedachten 'nu moesten' gezeid worden, doch ik twijfelde erg of ze het 'konden'." Hij onderstreepte meteen dat die gedachten in een ruimere kring getoetst waren en dus meer dan een privé-opinie vertegenwoordigden: "*Particulier was mijn mening ook niet in deze, daar ik door menigvuldige samenspraken met mensen van alle aard weet dat ze door zeer velen gedeeld werd in 't begin van de oorlog.*"¹⁵ Men hoefde hem niet te vragen zijn mening te verdoezelen. "*Aan medewerking op andere voet dan die van volstrekte waarheid en volledigheid kan ik niet denken; ik 'kan' anders niet schrijven*", probeerde hij alle suggesties in die richting te voorkomen, "*Integriteit van mening kan ik uit eerlijkheid tegen mijzelf niet opofferen.*"

Toch kon Verschaeve begrip opbrengen voor de afwijzing van zijn proza, omdat hij beseftte dat zijn beschouwingen niet voor publikatie in oorlogstijd geschikt waren. De eerste teksten waren te vrijmoedig: "*Beknibbeling was er niet in, maar onbewimpelde voorstelling van de werkelijkheid.*" De volgende afleveringen zouden nog scherper zijn, vooral tegen de Bondgenoten, de Fransen en de Engelsen: "*Beknibbeling zou er later wel voorgekomen zijn, bv. in de bespreking van de Franse 'Bulletin des Armes' van 25 november, en van sommige gedichten tegen Christian De Wet in de Engelse bladen, die me verontwaardigd hebben en waarop ik in verzen zou geantwoord hebben.*" Verschaeve zou Duitsland veroordelen maar niet verdoemen: "*Mijn artikels zouden 't goede recht van België voorgestaan hebben, zouden tegen Duitslands oorlog gericht geweest zijn – en ongenadig, dit wel – doch zouden geen haat gepredikt hebben, en aan 't achtingswaardige ook achting hebben blijven geven.*" Uiteindelijk tilde Verschaeve niet zwaar aan de zaak, omdat hij het door de tyfus-epidemie nog altijd erg druk had op zijn parochie. Het bezoeken van stervenden en zieken nam heel wat van zijn tijd in beslag en was geen sinecure. Het viel niet mee in dergelijke voorwaarden veel te schrijven: "*Ik heb in de laatste veertien dagen niet min en waarschijnlijk meer dan de soldaten door modder en slijk gewaad, en door regen en wind gelopen, in 't water gevallen enz. Het schrijven van die artikelen viel me lastig, daar ik ze lichamelijk vermoeid moest schrijven.*" Eind januari of begin februari moest Verschaeve zelf enkele dagen in bed blijven. Hij had hevige koorts en hoofdpijn en vreesde al dat hij door tyfus besmet was. Hij liet zich onmiddellijk inenten.¹⁶

15. Dat vond ook zijn secretaris M. Geerardyn: Verschaeve verwoordde "*zo pakkend in zijn twee eerste artikelen de ware gemoedsgesteltenis der Vlaamse studenten en Vlaamse wereld.*" AMVC B 417/B, archief M.E. Belpaire, M. Geerardyn aan M.E. Belpaire, 22 januari 1915.

16. AMVC B 417/B, Archief M.E. Belpaire, C. Verschaeve aan M.E. Belpaire, s.d. (postdatum 18 januari 1915) en s.d. (februari 1915). De kritiek op het Franse *Bulletin* werd in het *Verzameld werk*, hoofdstuk 22, opgenomen; het spotgedicht tegen De Wet vindt men in hoofdstuk 17. Verschaeve had dus al een heel programma klaar.

Juffrouw Belpaire dringt aan

Belpaire legde zich niet meteen bij Verschaeves weigering neer. Eerst sprak ze zijn secretaris Maurits Geerardyn aan. Diens bezoek aan Verschaeve leverde alleen een uitvoerig pro-domo op. Het standpunt van de auteur was duidelijk: al zijn artikels moesten ongewijzigd verschijnen – tenzij de (militaire) censuur ingreep. Maar het niet verschijnen van zijn reeks “zo schone artikels” zou een “niet in te vullen leemte” betekenen, betoogde Geerardyn. “Onze Beweging werd achtereenvolgens in ‘t belachelijke getrokken in ‘t publiek en zelfs nu reeds dient er daarop klaar geantwoord te worden en dat inzonderlijk in onze ‘Standaard’. We vallen niet aan, maar mogen ons rechten als ‘t onze geldt.” De kleine redactie van *De Belgische Standaard* kon de medewerking van “een zo kostelijk lid” als Verschaeve niet missen. Als de artikels niet verschenen, zou Verschaeve niet meer verder schrijven en dat ware erg jammer, vond Maurits.

Vervolgens stuurde Belpaire aalmoezenier Florent Fierens naar Alveringem om Verschaeve ervan te overtuigen dat hij zijn teksten een beetje moest aanpassen. Dat lukte hem niet. “Hij verandert niets, noch aan de gedachten, noch aan de vorm”, rapporteerde de aalmoezenier aan juffrouw Belpaire, “Ik heb zo beleefd mogelijk aangedrongen opdat Verschaeve U voldoening zou schenken, maar ‘t was blaàs uit’ zou men in Sint-Andries zeggen.”¹⁷

De discussie over Verschaeves bijdragen had intussen enige ruchtbaarheid gekregen. Frans Daels hoorde ervan en kwam de teksten aan Verschaeve vragen. Hij drong erop aan dat de kapelaan zijn reeks zou voortzetten om deze te publiceren in het tijdschrift *Natuur en Wetenschap* dat hij na de oorlog wou lanceren. Verschaeve zegde half en half toe, omdat het voorstel van Daels hem een beter idee leek dan de halfslachtige oplossing van Belpaire. “Als ik de stof overzie die ik – en de manier waarop ik ze – behandelen zou, voorzie ik zoveel artikelen die echte branders zijn – zoals gij die noemt – en niets anders kunnen worden, dat er aan een regelmatig en reeksgewijs verschijnen van deze ‘Indrukken’ niet te denken valt”, schreef hij aan Belpaire, die ongerust uitleg over Daels’ plannen gevraagd had, “Zoudt gij durven, vereerde juffrouw, een aframmeling van Maeterlinck drukken omdat hij ten voordele van België spreekt? Dit weegt op mijn hart en wil en moet ik schrijven. En een bewonderend artikel voor Christiaan De Wet, enz. enz.? ‘t Kan niet zijn, mijn geest is te onafhankelijk, en eerlijk jegens mijn eigen gedachten moet ik zijn of ‘k zou liever zwijgen indien ik dit niet kan zijn. Na de oorlog mag ik veel zeggen wat de tijden nu niet kunnen dragen.” Anderzijds wilde hij niets aan Daels beloven omdat hij nog

17. AMVC B 417/B, Archief M.E. Belpaire, M. Geerardyn aan M.E. Belpaire, 22 januari 1915; F. Fierens aan M.E. Belpaire, 25 januari 1915.

niet zeker was of hij de reeks verder zou zetten.¹⁸

Begin februari kreeg Belpaire de derde en de vierde tekst te lezen. Deze wilde ze wel publiceren en daarom drong ze nog eens aan. Verschaeve weigerde weer en verwees haar naar zijn vorige brief: *“Die twee artikels kunnen en mogen niet als eerste van een reeks verschijnen, om de daar gegeven redens en ook omdat er uit die reeks geen stukken en brokken kunnen gegeven worden. Of ik die reeks ooit schrijven zal, is nog een open vraag.”*¹⁹

Bij Verschaeve was er alvast geen rancune te merken. Hij stuurde Belpaire een pak Engelse revues, kocht *De Belgische Standaard* telkens als hij de kans kreeg (*“Als ik de venter zie, koop ik een nummer, doch de meeste keren zie ‘k hem niet”*), feliciteerde haar met de bijval die het blad genoot en bestelde zelfs een abonnement voor een bevriend scheutist in China. Wel had hij last met de taal die in het blad te lezen stond. *“Ja, zulk vliegwerk wordt gewoonlijk al niet zeer keurig ingekleed. Men is reeds tevreden als men zijn gedachten naar buiten gekregen heeft”*, gaf hij toe, maar: *“Toch zijn de sporen van onze verfranst opvoeding in zeer veel volzinnen van ‘Belgische Standaard’ te merken; en ook... neem niet kwalijk: germanismen.”* Verder bezorgde hij Belpaire het eerste nummer van *De Vlaamsche Stem*, die sinds begin februari 1915 in Den Haag verscheen als blad van de flaminganten die naar Nederland uitgeweken waren. Ook Verschaeves vriend Lodewijk Dosfel werd op die krant als redacteur vermeld (al bleef zijn medewerking beperkt). Uit dat blad kon Belpaire wellicht een en ander voor haar eigen krant plukken, suggereerde Verschaeve. *“In Holland gaat het natuurlijk beter om te schrijven dan hier in ‘t land van gevecht.”* Op 20 februari bracht Verschaeve haar een bezoek en een maand later drong hij aan op een tegenbezoek. Dit bleef uit omdat de militaire overheid steeds meer *“papieren schansen”* oprichtte *“die nu de mensen verhinderen de mensen te bezoeken die ze zouden wensen te bezoeken.”*²⁰

Probeerde Belpaire van haar kant iets goed te maken toen ze medio februari in *De Belgische Standaard* schreef over *“de innerlijke strijd welke Duitsland zelf oplevert tussen zijn verleden en zijn heden”* en deze tegenstelling illustreerde met dezelfde namen als Verschaeve? Tot de vertegenwoordigers van *“het echte Duitsland”* rekende ze Goethe en Schiller, *“het Pruisdom”* was het Duitsland van Nietzsche. Op muzi-

18. AMVC B 417/B, Archief M.E. Belpaire, F. Fierens aan M.E. Belpaire 25 januari 1915 en C. Verschaeve aan M.E. Belpaire, s.d. (februari 1915) en 9 februari 1915. Maeterlinck kreeg zijn rammeling in hoofdstuk 21, De Wet werd verdedigd in hoofdstuk 17.

19. AMVC B 417/B, Archief M.E. Belpaire, C. Verschaeve aan M.E. Belpaire, s.d. (begin februari 1915).

20. AMVC B 417/B, Archief M.E. Belpaire, C. Verschaeve aan M.E. Belpaire, 9 februari 1915, 22 maart 1915, s.d. (postdatum 11 juni 1915) en 25 juni 1915; M.E. BELPAIRE, *Gestalten [...]*, pp. 166 en 168.

kaal gebied zag ze hetzelfde contrast – en muziek was “*de ware uiting van het Duitse volk*” – tussen Beethoven en Wagner: “*Beethoven is inderdaad een der hoogste uitingen der menselijke ziel, der zedelijke kracht, der christen beginselen, van Gods- en mensenliefde, terwijl Wagner een schitterende vertegenwoordiger is van het heidendom met zijn troebele vleeslust en zegevieren van geweldmacht.*” Ook voor Belpaire was de oorlog een confrontatie tussen twee culturen, maar niet tussen de Latijnse en de Germaanse cultuur (zoals “*zowel aan zekere Belgische als aan Franse zijde*” beweerd werd), maar tussen christendom en barbarendom, tussen recht en geweld.²¹

Het zware parochiewerk belette Verschaeve niet bijna koortsachtig aan zijn *Oorlogsindrukken* verder te werken. Op 21 februari had hij (minstens) tweeëntwintig hoofdstukken af. Hij had dus om de twee dagen een bijdrage geschreven. Vanaf midden maart had hij minder werk op de parochie en was hij bijna altijd thuis, maar zakte zijn schrijftempo drastisch.²² Hij ging immers steeds meer piekeren over de oorzaken en gevolgen van de wereldoorlog en belandde stilaan in een morele crisis die tot eind 1915 zou aanslepen. Op 14 april vroeg hij aan een vriend veel voor hem te bidden: “*Ik heb gebeden waarlijk geweldig nodig om klaar te zien in veel duisters, en om moed te hebben tot volbrengen van wat ik moet.*” Op 11 juni bekende hij aan juffrouw Belpaire: “*Ik denk en denk maar steeds over de oorlog na en dompel steeds in dikker duisternis; ik verlang naar en vrees voor de vrede; ‘k heb een voorgevoel van verschrikkelijke stuipen, waar Europa jarenlang zal aan lijden eer er een nieuwe orde daagt; van welke aard? ‘k verwacht een geweldig dooreenwoelen van geestesstromingen en een schrikkelijke gedachtenkamp.*”²³

Op 19 juni wees Verschaeve een nieuwe vraag om aan *De Belgische Standaard* mee te werken, van de hand. Hij bleef liever zwijgen omdat hij er niet meer zeker van was wat de goddelijke Voorzienigheid met deze oorlog voorhad. Hij was blij dat

21. M.E. BELPAIRE, Beethoven en Wagner (gedateerd 3 februari 1915), in: *De Belgische Standaard*, 14 februari 1915 en Latijnsche en Germaansche cultuur, in: *De Belgische Standaard*, 17 februari 1915. Vóór de oorlog had juffrouw Belpaire Verschaeve als “*een nieuwe Beethoven*” gerecenseerd in: *Dietsche Warande en Belfort*, 1912, pp. 225-232. Toen hij op 16 juni 1914 in Antwerpen de feestrede over Constance Teichmann hield, op vraag van Belpaire, stond er ook muziek van Beethoven op het programma. Begin juli 1914 organiseerde de juffrouw in De Panne “*een echt Beethovenfestival*” om Verschaeve plezier te doen; deze bewaarde bijzonder goede herinneringen aan die dagen. Zie M.E. BELPAIRE, *Gestalten [...]*, pp. 106-107; AMVC B 417/B, Archief M.E. Belpaire. C. Verschaeve aan M.E. Belpaire, 1 juli 1915 en 18 oktober 1917.

22. ADVN, Verschaeve-archief, Brugge, kopie. Dagboek J. Leuridan, 21 februari 1915; AMVC B 417/B, Archief M.E. Belpaire, C. Verschaeve aan M.E. Belpaire, 22 maart 1915; AMVC G 218/B, Archief M. Geerardyn, herinneringen M. Geerardyn, typoscript, pp. 21-22.

23. ADVN, Verschaeve-archief, Brugge, C. Verschaeve aan R. Demuyneck, 14 april 1915; AMVC B 417/B, Archief M.E. Belpaire, C. Verschaeve aan M.E. Belpaire, 11 juni 1915.

hij niet op de plaats van de paus stond en zich dus niet hoefde uit te spreken “*in naam van de eeuwige, enige recht en waarheid*”, want ook in die positie zou hij liever zwijgen “*uit vrees om in naam des Hemels iets te zeggen wat de Hemel niet bekrachtigt.*” Verschaeve betwijfelde of de oorlog wel een straf van God voor het hoogmoedige Duitsland was. Maar als hij dat niet was, wat was dan wel zijn betekenis?

*“Ik lig met mezelf overhoop in mijn gedachten en kan tot geen klaarheid komen. Al wat ik lees, overtuigt me niet; tegenover de grondslagen zelf van heel deze wereld-omwenteling sta ik in de nacht. Dat heel die woeling van haat en hoogmoed en wederzijdse verguizing en baatzuchtigheden uit vergiftigde bronnen moet voortstromen, vermoed ik, ben ik zeker; maar of ze van Duitslands hoogmoedsbergen nederstorten, weet ik niet. Daarvan echter hangt alles af: het recht der strijdenden, de adel van de strijd, enz. enz. die tot de synthesis leiden [...] van de strijd tussen twee beschavingen.”*²⁴

Kort erop kreeg Verschaeve de vraag om mee te werken aan *De Stem uit België*, het vlaamsgezinde weekblad dat de Antwerpse priester Floris Prims in Londen uitgaf. Hij besloot niet te antwoorden. Aan Belpaire schreef hij: “*t is mij immers onmogelijk de ware grond voor die mensen bloot te leggen. Ze zouden me met een filosofische reden weerleggen; maar ‘le coeur a ses raisons que la raison ne saisit pas’.*”²⁵

Besluit

In deze bijdrage hebben we de ontstaansgeschiedenis van het *oorlogsdagboek* van Cyriel Verschaeve geschetst. Uit dit verhaal blijkt duidelijk dat het niet om een *dagboek* gaat. De voornaamste reden is dat de auteur de meeste teksten niet op de aangeduide datum schreef, maar pas maanden later. Het verschil tussen de officiële datum en de datum waarop de tekst effectief uitgeschreven werd, bedroeg aanvankelijk vijf maanden, werd vrij snel tot drie maanden teruggebracht, maar bleef vervolgens nogal variëren, zo blijkt uit verdere studie. Deze ‘kloof’ bemoeilijkt sterk de interpretatie van deze teksten, te meer omdat precieze datering van

24. AMVC B 417/B, Archief M.E. Belpaire, C. Verschaeve aan M.E. Belpaire, 19 juni 1915.

25. AMVC B 417/B, Archief M.E. Belpaire, C. Verschaeve aan M.E. Belpaire, 25 juni 1915. F. Prims kreeg vermoedelijk de suggestie van pater Callewaert die al enkele *Oorlogsindrukken* van Verschaeve gelezen had en zelf aan *De Stem uit België* meewerkte; zie: Archief D. Demoen, Oostende, M. Geerardyn aan H. Demoen, s.d. (oktober 1915).

het uitschrijven niet altijd mogelijk is. Verschaeve schreef deze opstellen aanvankelijk als bijdragen voor een krant, maar door hun militant karakter konden ze tijdens de oorlog niet verschijnen. Hij zette de reeks verder met het oog op publikatie na de oorlog en omdat het uitschrijven van zijn reacties hem hielp bij het verwerken van de drukkende oorlogsellende.

Ons onderzoek wees verder uit dat de uitgevers van het *Verzameld werk* niet alleen Verschaeves teksten grondig herschreven hebben, maar ook, zonder dit aan de lezer te melden, zwakkere hoofdstukken en passages gewoon geschrapt hebben. Tenslotte bleken ze slechts over twee derden van het *dagboek* te beschikken. Wat ontbreekt, zijn Verschaeves notities over de periode maart 1916-mei 1917. Deze bevatten onder meer zijn reactie op het verbod van de studiekringen in het leger (februari 1917) en de reis van een delegatie van de *Raad van Vlaanderen* naar Berlijn (gedateerd mei 1917) en zijn derhalve bijzonder belangrijk, niet alleen voor onze kennis van Verschaeve, maar ook voor de geschiedenis van de Frontbeweging.²⁶

DANIEL VANACKER
BAGATTENSTRAAT 60, B-9000 GENT

26. Wij hopen binnenkort, in samenwerking met Romain Vanlandschoot, de integrale oorlogsindrukken van Cyriel Verschaeve te publiceren.